

Луј Франше д'Епере

**МЕМОАРИ.
СОЛУНСКИ ФРОНТ, СРБИЈА,
БАЛКАН, ЦЕНТРАЛНА ЕВРОПА
1918–1919.**

Библиотека
БЕСМРТНА ПРЕТХОДНИЦА

Уредник
Зоран Колунџија

На корици: Луј Франше д'Епере као маршал
На њолеђини: Луј Франше д'Епере за радним столом

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2025.

Ниједан део ове књиге не може бити репродукован, снимљен или емитован
на било који начин: електронски, механички, фотокопирањем или другим
видом, без писане дозволе издавача.

ЛУЈ ФРАНШЕ Д'ЕПЕРЕ

МЕМОАРИ.
СОЛУНСКИ ФРОНТ,
СРБИЈА, БАЛКАН,
ЦЕНТРАЛНА ЕВРОПА
1918–1919.

ДРУГО ИЗДАЊЕ

Превела

Вера Павловић

Приредио

Војислав Павловић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Ко су ти јунаци који моју да се подиче да су заслужили једно од највећих војничких одликовања у свету? То су сељаци, скоро сви; то су Срби, тврди на муци, презвени, скромни, несаломљиви; то су људи слободни, јорди на своју расу и господари својих њива...

Али дошао је рат. И, ево, како су се намах, окуљени око своја Краља и своје заставе за слободу земље, ти сељаци, без најора, претворили у војнике најхрабрије, најистрајније, најбоље од свих. То су те сјајне трупе, створене од издржљивости и пољета, збој којих сам ја јорд шло сам их водио, раме уз раме са војницима Француске, у победоносну слободу њихове отаџбине.

Луј Франше д'Епере

Париз, октобра 1938. год.

(Из предговора за књигу ВИТЕЗИ СЛОБОДЕ, Седма сила, Београд, 1938)

Војислав Павловић

ФРАНШЕ Д'ЕПЕРЕ, КОМАНДАНТ САВЕЗНИЧКИХ АРМИЈА НА СОЛУНСКОМ ФРОНТУ 1918–1919.

На састанку немачког кабинета одржаном 3. октобра 1918, Пол фон Хинденбург, начелник немачког Генералштаба, дао је званичну изјаву следеће садржине:

„Генералштаб остаје при захтеву од понедељка, 29. септембра текуће године, којим је затражио да се непријатељу пошаље захтев за закључење мира. Као последица пропасти фронта у Македонији и тиме проузрокованог слабљења наших резерви на Западу, а имајући у виду немогућност да се надокнаде врло тешки губици настали последњих дана, наш једини закључак је да не постоји више могућност да се снагом оружја непријатељ примора да закључи мир.“¹

Хинденбург, начелник немачког Генералштаба и кључна, не само војна него и политичка личност у Немачкој у последње две године рата, недвосмислено је оценио да је победа савезника на Солунском фронту била од пресудног значаја за исход Великог рата. Приморавши Бугарску да затражи примирје и да се повуче из рата, савезничке армије не само да су однеле коначну победу на Балкану, него су створиле брешу у ратном поретку Централних сила коју није више било могуће затворити.² На Балкану није више било довољно аустроугарских и немачких дивизија, а оне које су послате са Западног фронта

¹ Erih Ludendorf, *My War Memoirs 1914–1918*, London: Hutchison and &, 1919, 729.

² Исто, 712–721.

и из Украјине, само су успориле напредовање савезника. Пут ка Константинопољу и Бечу био је отворен, што ће приморати прво Турску, а затим и Аустроугарску да затраже примирје. Хинденбург је препустио Матијасу Ерцбергеру, министру финансија Рајха, да спроведе у дело његово предвиђање и да са маршалом Фердинандом Фошом, 11. новембра 1918, потпише примирје којим је завршен Велики рат.

Пут који је водио до чувеног вагона код Компјејена и примирја који су потписали Фош и Ерцбергер, започео је 29. јуна 1918, на положају 2. армије војводе Степе Степановића на висовима Флока (2300 метара надморске висине). Нови главнокомандујући савезничких снага на Солунском фронту, француски генерал Франше д'Епере, обишао је положаје 2. армије и стекао слику о распореду непријатељских положаја. Одлуку коју је донео после обиласка српских положаја у мемоарима је описао на следећи начин:

„Дугачак и озбиљан разговор са Регентом и Мишићем. Одлучио сам се за основу даљих операција пошто сам видео терен са висине Флока. Уместо локалне операције то ће бити одлучан напад, у коме ће учествовати сва српска војска појачана са две француске дивизије, и који ће пробити фронт. Када сам најавио Србима да ћу одменити Моравску и Тимочку дивизију, њихове пешачке ескадроне и прилепски одред и да ћу им поред све расположиве француске тешке артиљерије дати и две француске дивизије, они су се одушевили. Мишић ме пита да ли ће две француске дивизије бити под његовом комадом. На мој позитиван одговор Регент устаје и без речи ми стеже руку. Договор је склопљен.“

Договор склопљен непосредно по обиласку српских положаја, ујединио је француског генерала и српске војсковође који су имали много тога заједничког. После великих победа током друге половине 1916. и ослобођења Битоља, избиле су несугласице између српске Врховне команде и савезничке команде у Солуну. Француски генерали, главнокомандујући на Солунском фронту, прво Морис Сарај, а потом и Адолф Гијома, били су присталице стратегије која је имала за циљ да непријатеља

исцрпи низом напада ограничених домета и циљева. Начелник српског генералштаба, генерал Петар Бојовић, сматрао је да је оваква стратегија погрешна и посебно опасна за српску војску. Постигнути резултати нису могли да оправдају значајне људске губитке које српске армије нису имале одакле да надоместе. Уместо офанзива ограниченог домета, српска Врховна команда била је присталица једне велике офанзиве која би довела до одлучујућег преокрета у рату. На овој основи је постигнут договор, јер је генерал Франше д'Епере још октобра 1914. замислио план одлучне офанзиве на Балкану са полазиштем у Солуну. Д'Епере је управо такву стратешку замисао, четири године касније као главнокомандујући генерал на Солунском фронту, одлучио да спроведе у дело. Решио је да главну улогу у предстојећој офанзиви повери српским армијама упркос тешком планинском терену на коме су се налазиле, уверен да је њихова жеља да коначно ослободе отаџбину од пресудног значаја.

Како сам у мемоарима наводи, Д'Епере је октобра 1914. био командант 5. француске армије на Западном фронту када је предложио Рејмону Поенкареу, председнику француске Републике, план офанзиве на Балкану. Рововски, позициони рат који је вођен није био у складу са темпераментом и личним искуством генерала Д'Епера. Од почетака своје каријере, кад год је за то имао прилику, Д'Епере је бирао да служи у француским прекоморским територијама и колонијама. Човек живог духа, велике културе и још веће интелектуалне радозналости, увек се пре одлучивао за нова и далека искуства него за гарнизонски живот у Француској или за каријеру изграђену у кулоарима генералштаба и министарства у Паризу.

Немиран дух, смисао за акцију и чврстина уверења била су обележја Д'Епереових предака и њиховог удела у бурној историји Француске краја 18. и прве половине 19. века. Монархисти, супротставили су се 1793. у Лиону трупам Ковента, да би 1811. били затварани као присталице Луја XVIII. Генералов отац је имао ту част да му кум на крштењу буде нико други до француски краљ Луј XVIII. Животни пут, који је започео под

тако високим патронатом, отац Франшеа д'Епера наставио је као официр у 4. пуку колонијалне коњице (афрички ловци) стационираном у Алжиру, где му се 1856. родио син Луј, Феликс Марија Франсоа Франше д'Епере, будући победник у бици код Доброг Поља.³

Наставивши очевим стопама, Франше д'Епере се уписао на француску војну академију у Сан-Сиру коју је завршио као 6. у рангу одабравши 1876, у складу са породичном традицијом, да служи као потпоручник у 1. пуку колонијалне пешадије (афрички стрелци) стационираном у граду Алжиру. Поред Франшеа д'Епера, потпоручник Ле Шателије био је такође распоређен у 1. пук колонијалне пешадије, и два потпоручника ће постати временом интимни пријатељи. Шателије ће напустити војну службу док ће Д'Епере наставити каријеру у колонијалној пешадији у Алжиру до 1881, када је примљен у генералштабну академију у Паризу. Међутим, пошто је његов 1. пук колонијалне пешадије био одређен да учествује у походу на Тунис, Д'Епере је затражио да буде примљен у генералштабну академију следеће 1882. да би могао да са својим пуком учествује у борбама у Тунису које су завршене успостављањем француског протектората. После прве године на генералштабној академији Д'Епере је покушао да се врати у свој пук како би учествовао у експедицији у Југоисточној Азији. Неуспевши, вратио се на академију где је са њим у класи био Морис Сарај, његов будући претходник на положају главнокомандујућег савезничког генерала на Солунском фронту. У Југоисточну Азију је ипак стигао 1885. по завршетку академије на челу појачања послатих његовом 1. пуку колонијалне пешадије који је у Тонкину (северни део Вијетнама) водио борбу са кинеским трупама. На истеку две године боравка у Југоисточној Азији Д'Епере је затражио да буде враћен у метрополу, али је претходно добио одобрење да путује у Кину како би је упознао.⁴ Настављајући стопама пре-

³ Paul Azan, *Franchet d'Esperey*, Paris, Flammarion, 1949, 9–11.

⁴ Лични досије Франше д'Епера, Историјско одељење француске армије у Вансену, GR 9 YD 534.

дака, Д'Епере је показао смисао за акцију, али га је пре свега одликовала интелектуална радозналост, воља да види, научи и упозна друге средине и животна искуства и да на тај начин употпуни своје образовање.

По повратку у Француску Д'Епере је био прекомандован у 4. одељење Генералштаба задужено за транспорт, али је после две године боравка у Паризу затражио да се врати у свој пук колонијалне пешадије, у чину капетана. Одлично оцењен од својих претпостављених Д'Епере је потом наставио каријеру прво у кабинету министра рата Де Фресинеа, а потом у гарнизонима на истоку Француске где је 1899. био у штабу 69. пешадијског пука у Нансију у рангу потпуковника.⁵ Непоран дух, Д'Епере је те године затражио одобрење да обиђе италијанску војну академију у Модени и кадетску школу у Трсту, што је само био претекст да обиђе далматинску обалу, Босну и Херцеговину, Црну Гору и Албанију. На том путовању интересовао се за војна питања, али и за школски систем, за расположење становништва, историју и географију области кроз које је пролазио, а посетио је Загреб, Сарајево, Дубровник, Котор, Цетиње и Скадар.⁶ Сечено искуство на путу је било једна од предности које су га квалификовале да буде постављен за заменика команданта војне академије у Сан-Сиру.

После свега три месеца проведених на академији, током којих је обавио још једно од својих путовања, овог пута у Немачку, именован је августа 1900. у експедициони корпус у Кини у пуном јеку боксерског устанка.⁷ После годину дана боравка у Кини, списку својих путовања Д'Епере је додао и Сједињене Америчке државе јер је одабрао да се тим путем врати у Француску.⁸

Током прве деценије 20. века, Д'Епере је служио у гарнизонима на Истоку и Северу Француске, а истовремено је захваљујући Шателијеу 1906. био у мисији у Шпанији и Ма-

⁵ Исто.

⁶ Azan, *нав. дело*, 35–38

⁷ Лични досије Франше д'Епереа.

⁸ Azan, *нав. дело*, 35–38.

року у време конференције у Алгесирасу, 1910. је боравио у Аустрији и Грчкој где је између осталих упознао и пуковника Данглиса, будућег заповедника грчке војске на Солунском фронту, а следеће године је посетио Немачку.⁹ Са свега 55 година Д'Епере је, марта 1912, постављен за команданта 28. алпске дивизије стациониране у Шамберију у рангу генерала.¹⁰ Међутим, само неколико месеци касније именован је за команданта трупа у западном Мароку. Француски протекторат је успостављен марта 1912. и Д'Епереов задатак је био да угуши побуну мароканских племена, која нису прихватала протекторат. Година и шест месеци које је провео у Мароку, били су од изузетног значаја за Д'Епереа. Самостално је водио операције на великом простору, засноване на смелим и одлучним походима, борио се са недостатком људства и средстава, поред војних имао је и политичке одговорности, једном речју стекао је драгоцену искуства која ће му бити од велике користи током боравка на Балкану.¹¹ Пошто је побуну мароканских племена успео да умири, Д'Епере је по повратку у Француску, октобра 1913, постао командант 1. армијског корпуса, а септембра 1914, у жеку Великог рата, и командант 5. армије.¹²

Д'Епере је учествовао као командант 1. корпуса у пограничним биткама августа 1914, а као командант 5. армије је учествовао у бици на Марни, где је његовом заслугом направљен преокрет и одбачена немачка офанзива. За команданта групе армија Исток постављен је 1916, и у том својству је изразио резерве према плану пролећне офанзиве 1917. генерала Нивела, Жофровог наследника на месту главнокомандујућег француске армије. Неуспех Нивелове офанзиве и серија побуна у редовима француске армије довеле су до именовање Петена за главнокомандујућег француске војске. На фронту Д'Епереове групе армија постигнут је ограничен успех октобра 1917. у бици код Малмезона. Крајем 1917. Д'Епере је сазнао да пред-

⁹ Исто, 41–49.

¹⁰ Лични досије Франше д'Епереа.

¹¹ Azan, *нав. дело*, 51–76.

¹² Лични досије Франше д'Епереа.

седник владе Жорж Клемансо има намеру да га пошаље на Балкан као главнокомандујућег на Солунском фронту. Пошто није био спреман да преузме команду од свог класног друга са високе војне школе генерала Сараја, Д'Епере је изјавио да ће замена једног лево оријентисаног генерала, као што је то био Сарај, једним ројалистом и католиком његовог кова, имати несагледиве политичке последице, јер ће радикали и радикал-социјалисти у Народној скупштини то сматрати политичким маневром. Клемансо је после те Д'Епереове изјаве послао у Солун генерала Гијому.¹³

Пораз у бици код Пута Дама (Chemin des Dames) 27. 5-3. 6. 1918. на фронту Д'Епереове групе армије север, после кога су Немци стигли до Марне као и 1914, отворио је питање одговорности која је приписана Д'Епереу, иако је његова група армија била ослабљена јер је армијска резерва била пребачена на британски део фронта по наредби маршала Фоша, а управо је немогућност да се пошаљу појачања у одсудним тренуцима одлучила исход битке. Већ 6. јуна је Д'Епере добио телеграм којим је постављен за главнокомандујућег генерала на Солунском фронту. Овога пута је Д'Епере именовање прихватио јер, како је то објаснио Клемансоу, није се радило о деградирању, као што се то на први мах могло учинити, већ о унапређењу, јер је главнокомандујући на Солунском фронту био само-сталан, а он је на Западном фронту имао претпостављене.¹⁴ Упркос спретно смишљеном оправдању, Д'Епере је стигао у Солун са несумњивом жељом да искористи прилику која му се пружила да без сметњи више команде пружи свој пуни допринос ратном напору савезника. Његово искуство као официра и његови лични квалитети су му несумњиво дали разлога да се нада да је Балкан средина где ће моћи да реализује своје стратешке замисли.

Франше д'Епере је припадао Афричкој армији, што је био синоним за француске официре који су своју каријеру

¹³ Франше д'Епере, *Мемоари*, Нови Сад: Прометеј, 2018, 34.

¹⁴ Исто, 35.

највећим делом провели у колонијалним трупима. Ову групу официра је одликовала самосталност у доношењу одлука, искуство у сложеним дипломатским ситуацијама, способност да делају у међународном окружењу, склоност ка рату у покрету, то јест све оне особине које су биле неопходне да би се могло командовати тако разнородним трупима које су биле окупљене на Солунском фронту. Треба подвући да, поред српских, грчких, италијанских, руских, британских, француских јединица, на Солунском фронту су се бориле, и у оквиру француске и британске армије, сенегалске, индуске и вијетнамске јединице. Бројна Д'Епереова путовања сведочила су о обиму интересовања, спремности да се упознају туђа и другачија искуства и, пре свега, способности да се она тумаче и оцењују без предубеђења, што му је и омогућило да повери српској војсци кључну улогу у пробоју Солунског фронта. Његов претходник у Солуну, Гијома је, за разлику од Д'Епера, сматрао да су једино француске и британске јединице потребног квалитета да могу да изведу главни удар, док су остале могле имати улогу само пратећих трупа. Д'Епере је, за разлику од претходника, свој нови положај прихватио без предубеђења, али и без прецизних инструкција, јер их ни у Генералштабу ни у Влади није добио.

Клемансоова влада и француски Врховни штаб су били концентрисани на битке у Француској. Д'Епере стиже у Солун 18. јуна, мимоишавши се са својим претходником генералом Гијомом, који је неколико дана раније напустио Солун. Није знао готово ништа о природи односа између армија различитих нација под његовом командом. Исто тако није био свестан постојања територијалних сукоба, на пример између Италијана и Срба у Албанији. Без политичких циљева, могао је да се посвети свом искључивом задатку, организацији офанзиве широких размера.

Посебно је волео посете фронту и различитим генералштабовима савезника. Током своје посете 29. јуна српском генералштабу упознао је војводу Живојина Мишића и принца Регента Александра. Као убеђен монархиста одмах се добро

сложио са принцем Регентом.¹⁵ Импресиониран је одлучношћу и борбеношћу Срба. За разлику од свог претходника, врло се добро слагао са Србима. Промена у српској врховној команди олакшава тај савез.

Војвода Мишић је заменио генерала Бојовића на челу српске Врховне команде. Бојовић је критиковао стратегију офанзива усмерених на само један део фронта са ограниченим циљем. Он је сматрао да ограничени циљеви не оправдавају значајне губитке српске војске. Тај тип акције озбиљно је урушавао морал његове војске. Српски војници су сматрали да Савезници немају вољу да организују општу офанзиву која би им омогућила да се врате кући. У међувремену стичу утисак да гину за ограничене циљеве без приметних последица. Бојовић констатује алармантно смањење трупа. Српска војска је била једина савезничка војска без могућности појачања, не узимајући у обзир југословенске добровољце. Односи између Бојовића и Гијоме, постају тако затегнути да француски посланик при српској влади, Виконт де Фонтене, у више наврата тражи отпуштање Бојовића.¹⁶ Најзад у јуну он заузима место Мишића на челу прве српске армије.

Војвода Живојин Мишић, аутор српске победе у Колубарској бици 1914, није имао никакве политичке амбиције. Отуд добри односи између њега и Д'Епера. Њихови разговори су се ограничавали искључиво на војна питања. Тон разговорима даје француски генерал који је дошао да испита могућности напада на српском сектору. Он повољно одговара на једини српски захтев организовање опште офанзиве. Више од тога, он српској војсци даје најважнију али и незахвалну улогу да пробије непријатељски фронт у планинском сектору Доброг Поља чији врхови превазилазе 2000 метара. Најзад осигурао је помоћ српској војсци са две француске дивизије и скоро

¹⁵ О Солунском фронту в.: Петар Опачић, Србија и Солунски фронт, Београд, Књижевне новине, 1984; Gerald Fassy, *Le Commandement français en Orient (octobre 1915 – novembre 1918)*, Paris, Economica, 2003.

¹⁶ Фонтене-Пишону, Солун 4. 6. 1918, Архив француског Министарства спољних послова (у даљем тексту АМАЕ), Serie Z, Yougoslavie, vol. 44, p. 4.

комплетном француском тешком артиљеријом. Он је Мишићу поверио командовање том групом дивизија. Мишић и принц Регент су само чекали такав предлог да би мобилисали све ресурсе српске војске за последњи напад који води ка Београду.

Савезнички план офанзиве предвиђао је напад на сектору који држе Срби у области Доброг Поља. Планински ланац Моглена и Козјак доминирају долином Црне реке и равницом у којој су Кавадарци, Градско и Прилеп. На тај начин, победа Срба на планинским врховима требало би да омогући француско-српској групи спремној за напад да сиђе у долину Вардара у нивоу Градског и пресече непријатељски фронт на два дела. Циљ је био да се раздвоје 11. немачка армија (у ствари реч је о бугарској армији којом командују немачки официри) концентрисаној око Битоља и бугарска 1. армија која се налазила у долини Вардара. Једноставност плана и самопоуздање српске војске су уверили Д'Епера да су изгледи за његов успех велики. Д'Епере не само да се определио за напад на сектору који је скоро неприступачан, већ предвиђа и општу офанзиву чији је циљ избацивање Бугарске из рата и долазак савезничких армија на границе Аустроугарске. Овај амбициозни пројекат захтева велики број трупа, с једне стране, и дипломатску подршку с друге стране. Оба елемента су недостајала новом савезничком команданту. У свом претходнику у Солуну је Д'Епера добио савезника који му је омогућио да обезбеди дипломатску подршку и довољан број трупа за одлучну офанзиву.

Одмах по доласку у Солун, генерал Д'Епере мора да се суочи са захтевима за смањење савезничких трупа. Британски генералштаб је после почетка немачке априлске офанзиве на Западном фронту захтевао повратак 12 батаљона пешадије са Солунског фронта. После повлачења британских дивизија у августу 1917. на конференцији у Лондону је договорено да таква одлука не може да се донесе без споразума с Француском. Тако је на високом ратном Савету, окупљеном 1. маја у Абевилу, решено да се пошаље комисија коју чине генерали Грамат и Вулкомб да са генералом Гијомом истраже могућности

за смањење савезничких трупа на Истоку. На састанку одржаном 31. маја, три генерала су решили да прихвате повлачење 12 британских батаљона. Њихов повратак у домовину почиње у јуну и завршава се 8. јула.¹⁷

Са француске стране, слање појачања у Солун је привремено прекинуто марта 1918. с почетком немачке офанзиве. На конференцији у Лондону 28. маја француска војска је добила право да повуче једну или две дивизије са Солунског фронта. Клемансо је био присталица оваквог решења и 22. јуна је наредио Д'Епереу да повећа број повратника у земљу на 5000 недељно, додавши да чак и ако неки од њих буду желели да остану на Балкану то им не треба дозволити.¹⁸ Радило се о војницима који су служили више од 18 месеци на Балкану. По Муријеовом закону од 18. августа 1917, због климатских тешкоћа, сви људи који су провели 18 месеци на Балкану имали су право да се врате у Француску.

По повратку у Француску Гијома се супротставио слабљењу армије коју је напустио. Подсећајући на могућност офанзиве у октобру, он је 29. јуна захтевао да број враћених у земљу буде ограничен на 2500 недељно тако да Француска на Истоку има 200.000 људи од 1. августа.¹⁹ Успева најзад да ограничи број враћених у земљу на 5000 месечно. На тај начин, између 1. јуна и 1. октобра, француска војска на Истоку се смањује са 232.000 на 209.000 људи.²⁰ Тако се одвија промена у броју савезничких војника на источном фронту. Француска и британска војска смањују број људи под оружјем за 35 хиљада док грчка војска повећава број војника за 50.000. Д'Епере је стога, упркос променама у односу снага између савезничких армија, располагао снагама неопходним за организацију офанзиве коју је сада желео и француски генералштаб.

¹⁷ B.: *Les Armees franaaises dans la Grande guerre*, (у даљем тексту AFGG) tome VIII, vol. 3, 17–24.

¹⁸ Клемансо–Д'Епереу, Париз 22. 6. 1918, AFGG, tome VIII, vol. 3, Annexes vol I, 521–522.

¹⁹ Извештај генерала Гијоме, Париз, 29. 6. 1918, AFGG, tome VIII, vol. 3, Annexes vol. 1, 592, 593.

²⁰ B.: AFGG, tome VIII, vol. 3, annexes vol. 1, tableau 8, 921.

Немачке офанзиве које се смењују у мају и јуну 1918. на западном фронту подстичу француски генералштаб да покуша да смањи притисак организујући офанзиву на Балкану. Генерал Гијома и маршал Фош без резерве прихватају ту идеју. Клемансо телеграмом од 23. јуна позива Д'Епера да почне припреме за офанзиву на основу пројекта који је оставио Гијома и упутстава која стижу из Париза и заснивају се на низу напада који временом прерастају у општу офанзиву. Детаљна упутства у том смислу стижу у Солун 2. јула. Д'Епере, међутим, 13. јула шаље у Париз свој пројекат офанзиве на српском сектору фронта. Он се изјашњава као присталица одлучне офанзиве која би приморала Бугарску да се повуче из рата.²¹ Поред савезничке Високе команде потребан му је пристанак савезничких влада. Француски пројекат офанзиве на Балкану наилази на огорчено противљење Британаца.

Савезници се нису враћали на питање Солунског фронта од конференције у Абевилу. Том приликом је потврђен закључак сталних војних представника у Високом ратном савету, од 23. децембра 1917, који је предвиђао дефанзивну стратегију на Солунском фронту. Британски представник генерал Саквил-Вест користећи то као претекст захтевао је 13. јуна да детаљно буде истражена могућност потпуног повлачења са Балкана. Британски Врховни штаб није крио своју намеру да смањи своје учешће на Солунском фронту, па чак и да га потпуно напусти. Гијома је оштро критиковао британски захтев, а Клемансо га је коначно одбио. Разлике у погледима савезника на улогу Солунског фронта се заостравају када је Саквил-Вест сазнао за француски план за офанзиву на Балкану,²² што је довело до жучне расправе између Лојда Џорџа и Клемансоа за време заседања Високог ратног Савета од 2. до 4. јула у Паризу.

Британски премијер је приметио да је одлука о могућој офанзиви донета без консултовања његовог Генералштаба. Исто тако се пожалио да није био консултован при именовању

²¹ В.: AFGG, tome VIII, vol. 3, 74-77.

²² Исто, 152-154.

генерала Д'Епереа, те стога оптужио француску владу да води самосталну политику на Балкану. Лојд Џорџ и Балфур су се у начелу противили општој офанзиви на Балкану. Најзад је то питање одложено док се његови војни и дипломатски аспекти не истраже детаљно.²³

За време састанка у Версају 11. јула, на коме је расправљано о дипломатским аспектима офанзиве на Балкану, лорд Роберт Сесил, заменик британског државног секретара за спољне послове, открио је разлог британског противљења. Он се изјаснио у прилог преговора чији је циљ био сепаратни мир са Бугарском.²⁴ Артур Балфур, британски државни секретар, био је присталица закључења сепаратног мира са Бугарском. Покушао је да увери Сједињене Државе да објаве рат Бугарима, да би их приморао на сепаратни мир са Савезницима. Није се либио ни да им понуди територијалне уступке на штету Србије и Грчке.²⁵ Било је неопходно да француски министар спољних послова, Стефан Пишон потврди да се француска влада већ обавезала тим двома савезничким владама да би Сесил најзад прихватио да одлуку о офанзиви препусти војницима. Њихов задатак је био да одлуче о вероватноћи да општа офанзива натера Бугарску да изађе из рата. Тако је генерал Гијома, већ присутан у Версају, морао да брани пројекат свог наследника низом меморандума и пред представницима савезничких армија. Најзад, 3. августа војни представници у Високом ратном савету су одлучили да одобре Д'Епереов план офанзиве остављајући му да сам одреди повољан моменат за њен почетак.²⁶

²³ Записник са састанка Високог ратног савета (Proces-verbal des reunions du conseil superieur de la guerre), Версај, 2-4. 7. 1918, AMAE, Serie Y Internationale, vol. 13, 133-145.

²⁴ Записник са састанка Високог ратног савета (Proces-verbal de la reunion de la conference diplomatique), Версај, 11. 7. 1918, AMAE, Serie Y Internationale, vol. 13, 66-82.

²⁵ Victor H. Pothwell, *British War Aims and Peace Diplomacy 1914-1918*, Oxford, Clarendon Press, 1971, 215-221.

²⁶ Извештај војних представника при Високом ратном савету, Версај, 3. 8. 1918, AMAE, Serie Y Internationale, vol. 13, 157-159.

Генерал Гијома, оставивши по страни своју сујету, временом је прихватио и бранио Д'Епереов план офанзиве на српском делу фронта. Изборио се прво да добије пристанак и француског Генералштаба, али под условом да офанзива буде праћена нападом француских и британских трупа на линији Вардар-Дојран. У Паризу су и даље веровали у супериорност француских и британских трупа.²⁷ Потом је било неопходно добити пристанак британске и италијанске владе, те француска влада почетком септембра шаље Гијома у Лондон и Рим. За време састанка 4. септембра у Даунинг Стриту 10, он успева да увери Британце у оправданост Д'Епереовог плана. Његов главни аргумент је био да ће, у случају победе, повлачење са Балкана постати могуће. Потом је план офанзиве изложио влади Виторија Орланда. Потом је план офанзиве изложио влади Виторија Орланда. Најзад 10. септембра Клемансо извештава Д'Епера да може да почне операције кад његове армије буду спремне.²⁸

Дуго чекана офанзива на Солунском фронту почиње 15. септембра нападом уједињених српских и француских снага на бугарске положаје у планинском масиву Доброг Поља. Само дванаест дана касније бугарски изасланици се појављују испред енглеских линија на западу савезничког фронта тражећи крај непријатељстава. Муњевит успех савезничке војске генерала Франше д'Епера отворио је врата Балкана Савезницима. Генерал Д'Епере у Солуну и председник владе Жорж Клемансо са генералштабом у Шантијију морали су стога да одлуче о даљем смеру операција на Балкану. Пут према Нишу и Београду био је отворен, што им је омогућавало да запрете Двојној монархији са Југа. Истовремено, напредујући према Константинопољу и мореузима савезници су могли да рачунају на неутрализацију Турске.

После мало околишања, Клемансо је изабрао треће решење. Он није веровао да рат може бити добијен на Балкану. У почетном успеху Савезника видео је могућност да повуче француске

²⁷ Fassy, *нав.* *гело*, 499-501.

²⁸ Исто, 538-540.